

JÓZSEF MÁTÉ (Helsinki)

Arvo Valtonin novellit: poliittisen järjestelmän groteskeista ja arsurdeista piirteistä

*Jos hullu olisi johdonmukainen
hulluudessaan, hän olisi viisas.
(W. Blake)*

1.

Aiheenani on politiikan läsnäolo ja vaikutus virolaisen kirjailijan Arvo Valtonin novellien groteskeissa ja absurdeissa elementeissä ja motiiveissa. Vaikka esitelmäni otsikon mukaisesti pyrin analysoimaan Valtonin joitakin novelleja tietystä näkökulmasta, en voi jättää huomiotta muutamia unkarilaisissa novelleissa esiintyviä rinnakkaisuuksia. Pidän myös tärkeänä selvittää, mitä groteskin ja absurdin käsitteillä tarkoitetaan, ja annan niistä esimerkkejä. Käsitteiden yleismaailmallisuus helpottaa puhumista kulttuurien kohtaamisesta ja samankaltaisesta poliittisesta yhteiskuntajärjestelmästä peräisin olevista näkemyksistä.

Groteski on ominaisuus, jossa komiikan rinnalla esiintyy myös jokin muu esteettinen piirre. Groteski voi olla esimerkiksi naurettavan ja hätkähdyttävän luonnottomuuden tai naurettavan ja säikäyttävän sekoitus. Ideana groteskissa on siis sellaisten toisiinsa sopimattomien elementtien yhdistäminen, jotka synnyttävät toisaalta koomisen toisaalta taas karmivan vaikutelman. Esimerkiksi Örkény'in *Hogylétemről* (Voinnistani) -nimisessä niin sanotussa minuuttinovellissa sekoittuvat huumori ja ällistytävä mauttomuus.

Voinnistani

– Hyvää päivää.

Päivää.

Kuinka voitte?

Kiitos, hyvin.

Entä miten on terveytenne laita?

Eipä ole syytä valittaa.

Mutta miksi te raahaatte tuota köyttä perässänne?

Köyttäkö? kysyin vilkaisten samalla taakseni. Nehän ovat suoliani.

Novelli paljastaa jokapäiväisten kontaktien ja keskusteluiden tyhjyyden ja valheellisuuden. Eräiden kielitieteilijöiden mielestä ”kuinka voitte” -kysymys ei kuitenkaan ole vain kulunut fraasi, vaan sen tarkoituksena on ottaa selvää, onko toinen halukas keskustelemaan. Roman Jakobsonin mallissa sitä kutsutaan puheprosessin kommunikaatiota ylläpitäväksi toiminnaksi. Rutiininomaiseen kysymykseen annetaan tavallisesti myös rutiininomainen vastaus. Hyvä kasvatusta ja totutut puhekäänteet auttavat peittämään todelliset tunteet ja ajatukset. Onhan se näin oikeastaan helpompaa, eikä mene edes aikaa hukkaan. ”Kuinka voit” -kysymykseen kuuluu vastata kiitos hyvin, olipa tilanne mikä hyvänsä. Örkény paljastaa tämän tottumukseen perustuvan valheellisuuden. Apunaan hän käyttää liioittelua. Hän suurentelee tavanmukaista mitänsanomattomuutta ja esittää sen koomisesti pieniä apuneuvoja kuten toistoa käyttäen. Kysyjä kysyy kahdesti ja kahdella eri tavalla vastaajan vointia ja saa myös kahdesti odottamansa vastauksen. Tämä toisto valmistelee novellin yllättävää käännettä. Novellin voi analysoida myös siten, että teemana ei pidetä muodollisia kysymyksiä ja vastauksia vaan sitä, että hirveät, sietämättömät ja luonnottomat asiat muuttuvat jokapäiväisiksi. Ulkona roikkuvat suolet eivät siis merkitse mitään erityistä, eivätkä ne siksi anna aiheita valittaa. Vastaajan puhe on yksikön ensimmäisestä persoonasta huolimatta kylmän asiallista, persoonatonta ja harvasanaista.

Groteskia on usein vaikea erottaa absurdista eli järjenvastaisesta. (Sellainen on lainatun novellin viimeinen lause.) 1900-luvun kirjallisuus, johon myös Örkény’in minuuttinovellit kuuluvat, esittää varsin usein sellaisia tapahtumia ja tilanteita, jotka

ovat todellisuudessa mahdottomia. Samalla ne kuitenkin muistuttavat jokapäiväisiä tilanteita, joita ei huomata ilman liioittelua.

Autoilija

Sekatyömies József Pereszlényi pysähtyi CO75–14 -rekisterinumeroisella Wartburgillaan kulmauksessa olevalle lehtikioskille.

Saisinko Budapestin Sanomat?

Valitettavasti ne on myyty loppuun.

Eilinenkin kelpaa.

Nekin ovat loppuneet. Mutta huominen minulla kyllä satuu jo olemaan.

Onko siinä elokuvalette?

Se on lehdessä joka päivä.

No, antakaa sitten se huominen – sanoi sekatyömies.

Hän istuutui takaisin autoonsa ja selaili elokuvaletteä. Pienen etsiskelyn jälkeen hän löysi tšekkiläisen filmin, Vaaleaverikön rakkaudet, jota oli kuullut kehuttavan. Se pyöri Stáció-kadulla Kék Barlang -nimisessä elokuvateatterissa. Esitys alkoi puoli kuudelta.

Juuri sopivasti. Vielä oli hiukan aikaa. Hän selaili seuraavan päivän lehteä, kunnes hänen silmiinsä osui uutinen József Pereszlényi -nimisestä sekatyömiehestä, joka oli ajanut ylinopeutta CO75–14 -numerisella Wartburgillaan ja törmännyt vastaan tulevaan rekkaan lähellä Kék Barlang -nimistä elokuvateatteria. Varomattomasti ajanut kuljettaja kuoli välittömästi.

Kaikkea sitä näkee! – Pereszlényi sanoi itseksensä.

Hän katsoi kelloa. Kohta puoli kuusi. Hän taittoi lehden taskuunsa, starttasi ja ylinopeutta ajaen törmäsi rekkaan Stáció-kadulla lähellä Kék Barlang -nimistä elokuvateatteria. Hän kuoli välittömästi, taskussaan huomisen sanomalehti.

Osassa Örkény'in minuuttinovelletteja on perusidea joku mahdoton asetelma, järjettömyys. Pereszlényi ajaa kohti kuolemaa kädessään huomisen lehti, jossa kerrotaan hänen kuolemastaan. Miksi hän lähtee tälle viimeiselle matkalleen? Miksi hän menee siihen paikkaan, jossa lehden mukaan onnettomuus tapahtuu? Ehkä hän haluaa kuolla? Taienties hän on vain

tyhmä? Haluaako hän uhmata kohtaloaan? Vai pelkästä uteliaisuudesta? Ehkä itsevarmana siitä, että hänelle ei tapahdu mitään? Siksikö, että hän ei halua uskoa, että se mitä lehdessä sanotaan tapahtuisi hänelle? Vai eikö hän vain ymmärrä, että on kysymys juuri hänestä? Onko kysymyksessä todella hän? Ehkä hänen liikkeitään ja tekojaan ohjaa jokin tuntematon voima?

Tätä asiaa voidaan analysoida monella eri tavalla, mutta luultavinta lienee se, että sekatyömies haluaa ajollaan toteuttaa kohtalokkaan lehtiutisen. Novellissa Pereszlényin kuolemaan liittyvät asiat ovat siis groteskeja, mutta absurdia on se, että emme huomaa sitä miten joukkoviestimet välittävät meille yksipuolista tietoa. Tätä järjettömyyttä Örkény liioittelee absurdissa novellissaan.

Mitä absurdismin käsitteeseen tulee, eroaa niin sanottu läntisen kirjallisuuden absurdismi Keski-Euroopan vastaavasta. Ensiksi mainittu on filosofisempaa (esim. Beckettin teokset), ja siinä keskeisimmän sijan valtaa kielen devalvaatio. Tämä ilmenee esimerkiksi Ionescon *Kalju laulajatar* -nimisessä näytelmässä. Siinä kaikkia perheenjäseniä kutsutaan Bobby Watsoniksi, mikä tekee pinnallisen keskustelun mahdottomaksi. Sama on nähtävissä *Jacques ja alamaisuus* -nimisessä teoksessa, jossa sana kissa voi tarkoittaa mitä tahansa.

Keskieurooppalainen absurdismi on enemmän historiallisesti ja yhteiskunnallis-poliittisesti virittäytynyttä. Olga Nagy'in mielestä (*Shamaani ja runoratsu*, *Táltos és pegazus*) surrealismi ja groteski ovat absurdismin muunnelmia. Markiewiczin mukaan absurdismi tarkoittaa pettynyttä maailmankatsomusta. Absurdismia ruokkii katkeruus, enää ei hyväksytä kaunisteltua harhakuvaa todellisuudesta. On kasaantunut liikaa sellaisia epäilyksiä ja yhteiskunnallisia pettymyksiä, joiden sietämiseksi ei enää riitä pelkkä illuusio. Onhan maailma eräänlainen kaoottinen järjettömyys.

2.

Suomalais-ugrilaista alkuperää olevien Viron ja Unkarin kansojen kohtalot muistuttavat monessa suhteessa toisiaan. Satoja vuosia kestäneen vierasvallan (skandinaavit: ruotsalaiset,

tanskalaiset, saksalaiset ja myöhemmin venäläiset) jälkeen Neuvostoliiton hajotessa saivat virolaiset mahdollisuuden harjoittaa muiden Keski-Euroopan maiden tapaan porvarillista demokratiaa.

Tutkimukseni käsittelee kuitenkin lähinnä 60-lukua, jolloin me unkarilaiset kuten myös virolaiset Péter Esterházya mukailen kuljimme rintaa myöten sosialismiksi kutsutussa hulluuden suossa, rintaa myöten, mutta ei sydäntä myöten. Ei ole ihme, että kirjailijat kuvatessaan tätä poliittista, ideologista ja taloudellista rakennetta käyttivät hyväkseen groteskeja ja absurdeja apukeinoja.

Kaikissa analysoimissani ja tulkitsemissani Arvo Valtonin novelleissa esiintyy komiikkaa, vitsejä ja huumoria. Komiikkaa käytetään esteettisenä käsitteenä tarkoittamassa laajempaa ryhmää, johon kuuluu sellaisia variaatioita kuten satiiri, huumori, ironia ja groteski. Koomisen vaikutelman aiheuttavat vastaanottajan ylemmyys (ylemyysteoria), vastakkaisvaikutelma (vastakkaisuusteoria), mekaaninen toisto (Bergsonin mekaanisuus- tai toistoteoria), liioittelu ja järjettömyys.

Hyvä ihminen -nimisen novellin viimeisessä lauseessa (ja päivät kuluivat kulumistaan) on komiikan lähtökohtana koneellisuus ja toisto. Tässä 60-luvulle tyypillisessä kirjoituksessa esiintyy vähäpätöisiä ihmiskohtaloita ja elämän pieniä hetkiä. Kaikkia auttava vanhapoika Heinrich ratkoo koululaiselle matematiikan kotitehtäviä, kuuntelee naapurien valituksia ja kuljettaa ystävänsä kanssa varastettua tavaraa. Tyypillinen taudinoire: mikä on varastettavissa, otetaan, siitä huolimatta ettei sille ole käyttöä. Vieläpä groteski kuva kottikärryjen pyöränpaan asetetusta rupisammakostakin voi olla meille tuttu omasta lapsuudestamme. Heinrich ystävineen istuttaa puita: hän auttaa kaikkia kaivamaan kuoppia ja kantaa vettä. Itse hän ei ehdi istuttamaan. Hän ei siis jätä jälkeensä yhtäkään puuta kasvamaan. Häntä käytetään hyväksi päivät pitkät, niin ettei hänelle jää yhtään aikaa itselleen, ja siksi hänen asuntonsa rapistuu. Avunannon groteskeissa hetkissä saamme kuulla jopa hänen sukupuolielämästään, 80-kiloinen rumilus, Anna, merimiehen vaimo haluaa häneltä vähän rakkautta kesken kylmien perunoiden syöntiä. Tämä novelli ei ole suoraan poliittinen kirjoitus, en-

nemminkin se muistuttaa tunteiltaan ja tunnelmiltaan aikansa keskivertounkarilaisen elämää ja onnen kaipuuta.

Kahdeksan japanilaista naista -nimisen novellin komiikkaa voidaan selittää vastakohtateorian avulla. Kahdeksan japanilaista tanssijatarta osallistuu kulttuuriohjelman puitteissa tehdasvierailuun sosialistisessa Virossa (kyseessä voisi olla myös Neuvostoliitto tai vaikkapa Unkari). Novelli on esteettiseltä laadultaan hirtehin. Kemiallisen tehtaan happohalleihin ja malminjalostusosastoille saapuu kahdeksan hauraanhienoa, värikäspukuista, hentoa tyttöä. Heidän oppaanaan toimii tehtaan työntekijä Georg. Myös hänen persoonallisuudessaan on groteskeja piirteitä. Jo hänen valintansa tähän tehtävään on sellainen (groteski) ja järjestelmälle tyypillinen: hänet valitaan näyttämään tytöille tehdasta, kaupungin ylpeyden aihetta, koska hän osaa hiukan espanjaa. Koska tanssijattaret eivät osaa espanjaa, hän on kielellisesti täysin epäsopiva tähän tehtävään tai aivan yhtä sovelias kuin kuka muu tehdastyöläisistä tahansa. Hän arvostaa kauneutta (hän on lähestulkoon rakastunut tyttöihin), mutta noudattaa siitä huolimatta johtajansa typeriä määräyksiä. Valtaa palvellessaan hänen oma tahtonsa on hävinnyt. Hän johtaa väsyneesti sipsuttavat tytöt portaiden ja hallien läpi näyttääkseen kapitalistisesta maasta saapuneille vieraille sosialismin saavutuksia. (Täydellinen yhdenmukaisuus Örkeny'in *Óbudan kaksoset* -nimisen tarinan erään osan kanssa: "Hän näytti Óbudan vesitornin, samoin kuin Óbudan jätevesipuhdistamon, jonka rakennustyö edistyi hyvää vauhtia.") Georgin luonteessa on pakosta johtuvaa varovaisuutta. Se vielä puuttuisi, että hänen nähtäisiin rupeavan liian tuttavalliseksi ulkomaalaisten naisten kanssa. Hän ei uskalla muuttaa järjettömyyttä vaan alaisen rehellisellä tyhmyydellä ja pelkuruudella suorittaa mekaanisesti ja virheettömästi työnsä loppuun. Lopulta seuraa liioiteltu kohtaus, jossa Georg polvistuu tyttöjen eteen saadakseen heidät jatkamaan kulkuaan tehtaassa. Kirjailija säälii Georgea ja sallii hänen painaa mieleensä yhden tytön kauniit kasvot.

Novelli nimeltä *Salmonella* on hullun groteski kuvaus byrokratiasta ja terveydenhoidosta. Kommunismi halusi, että seinille ripustettiin julisteita ja muotokuvia johtavista ideologeista. Se rakasti tunnuslauseita ja julistetekstejä kuten "eläköön suuri johtajamme". (Vrt. Péter Bacsó: *Tanú*, suom. todistaja.) Ei ollut

tärkeintä, että johtavien virkojen haltijat olivat erinomaisia ammatissaan vaan se, että he olivat ideologisesti ja poliittisesti oppineita, eli nöyriä ja hännysteleviä. Lainaus *Salmonellasta*:

Ylilääkäri oli TIR (rekan) -kokoinen rouva, joka oli eettis-moraalisessa mielessä oppinut –,

Novellissa ilmenee, että innokas sairas, joka ei oikeastaan ole edes sairas vaan vain syönyt ja juonut liikaa, käyttää asemaansa väärin ja että lääkärit ovat uskomattoman tietämättömiä esimerkiksi lääkinnässä. Ironis-groteskin katsontatavan komponentteja on myös sellaisissa novelleissa, joissa tarkoituksena ei ole sosialismin vääristymien peilaaminen. Tällainen on *Suudelma*-niminen novelli, jossa nuorukainen, Florian, haaveilee ihmeen suloisesta Drusillasta, joka lepää rautasängyssä. (Tällaiset siniset rautasängyt ovat meille tuttuja asuntoloista ja kasarmeista.)

Vihreäreppuinen mies -otsikko saattaa ensikuulemalta tuntua legendaariselta tai myyttiseltä. Kuitenkin siinä on kyse vain miehestä, joka kaivaa repustaan kirjoja (varsinkin kaunokirjallisuutta) rautatieaseman odotushuoneessa ja lukee niitä ääneen. Poikkeavuutensa ja erikoisuutensa vuoksi hän on toisten matkustajien yläpuolella. Matkustajia tulee ja menee. Osa pysähtyy kuuntelemaan. Kuvitelkaamme itsemme matkustajan osaan. Mitä me ajattelisimme, miten me käyttäytyisimme? Koomisinta on se, kuinka rautatieläiset alkavat luonnottomasti juoksennella ympäriinsä ja tarkkailla tilannetta. Lukijana samaistumme mieluiten vihreäreppuiseen mieheen, joka edustaa sivistyneistöä ja on lähestulkoon taiteilija. Ylemmyysteorian mukaan viisas nauraa tyhmälle, taitava taitamattomalle ja sivistynyt sivistymättömälle. Tämä selittää sen, millainen ongelma syntyy, kun paikalle ilmaantuu ääneenlukeva mies. Luultavasti rautatieläiset alitajunassaan yhdistävät miehen jonkinlaiseen vallankumoukselliseen hahmoon, ja siksi he säikähtävät häntä. He vierittävät vastuun asiasta toisilleen: täytyyhän järjestys säilyttää, mitään yllätyksiä ei saa tapahtua, kaiken tulee pysyä ennallaan. Toiminta on täysin tolkutonta, ja sen selvittely kuuluu järjettömyyksen kategoriaan. Se, joka ei ole elänyt sosialistisessa yhteiskunnassa ja jolla ei ole tarpeeksi tietoa tästä aikakaudesta, saattaa sanoa, että tällaista ei

todellisuudessa voi tapahtua ja että koko juttu on täysin mahdoton. Novellin absurdius on vihreäreppuisen miehen ääneenlukemisen ja syntyneen näennäisen ongelman inkongruenssissa. Siivooja, joka pitää itseään lähes johtoportaaseen kuuluvana henkilönä, ilmoittaa lukemisesta junanlähettäjälle. Koomista on siivojan pyrkimys päästä asemaan, johon hänellä ei ole edellytyksiä. Junanlähettäjä on vastuussa tilanteesta, ja hän luhistuu tämän taakan alle. Hän haluaa paeta vastuutaan ja ilmoittaa siksi asiasta rautatiepoliisille. (Tällaisessa tapauksessa ei auta edes Corpus Juris). Kaupungin poliisit ja siviiliasuiset ihmiset (tarkkailijat, ilmiantajat) saapuvat paikalle. Kukaan ei tiedä miten tilanteessa pitäisi toimia. Yksi tarkkailija jää kuitenkin paikalle merkitsemään punakynällä kaikki lukuvirheet, jotta virheiden luonne ja tarkoitus voitaisiin myöhemmin todistaa.

50-luvun Unkarin puoluepolitiikassa tärkeä teema oli valppaus. Kaiken tietäminen ja mahdollisimman turhien asioidenkin selvittäminen oli taas yksi sosialistisen järjestelmän järjettömyyksistä. Lainataan *Todistaja*-filmiä:

Toveri Virág: ”Me joka tapauksessa tiedämme kaiken.”
 ”Sepä hyvä”, Pelikán pyyhkii otsaansa. Virág silittää leikkisästi padonvartijan pukuaan. ”Tämä takki esimerkiksi ommeltiin vuonna 1938.” Pelikán nyökkää vaieten. Toveri Virág kiskaisee asiantuntevasti langan kankaasta ja polttaa sitä kynttilänliekissä. ”Englantilaista kangasta, 80 prosentista villaa”, hän sanoo asiallisesti.

Toinen lainaus *Todistajasta* kertoo viattomasta ihmisestä:

Virág: ”Zoltán Daniel on kavaltaja, vakooja ja vasikka. On suuri häpeä, että hän tähän asti käytti hyväkseen valppauttamme – – ”

Valtonin edellä mainitussa novellissa rautatienjohto ja yhteiskunnallisten järjestöjen virkailijat pitävät lopulta kokouksen ja poistavat näin vastuun junanlähettäjän harteilta. Syntyy uusi ongelma: vihreäreppuinen mies lähtee pois. Miksi? Koska hän luki kirjansa loppuun. Kokous ei sen sijaan voi jättää kesken työtään vaan ongelma on ratkaistava vastaisen varalta. Mikä teoreettinen ongelma, ajattelee pikku virkamies, junanlähettäjä.

Kokouksen päätös: lukeminen on hyödyllistä (50- ja 60-luvuilla lukemisen edistäminen oli eräs virallinen iskulause ja Unkarissa oli lukukampanjoita), mutta tässä tapauksessa sitä ei suoritettu oikealla tavalla, koska se olisi pitänyt järjestää yhdessä rautatieaseman johtajien ja yhteiskunnallisten järjestöjen kanssa. Novellin absurdisuus saavutetaan gröteskeillä piirteillä. Se kertoo byrokratiasta, turhasta hallinnosta, vallasta ja sen johdossa olevien peloista. Sivistyneistön aseita olivat kirjat, henkevyys ja taiteet, ja siksi vallassa olevat harvoin pitivät taiteesta ja sivistyneistöstä. Kuten tiedämme, groteski novelli on vain fiktio, mutta sosialismin typeryyksien ja johtajien pelkuruuden vuoksi voidaan sanoa Defoen tapaan: Not a story, but a history.

Pelkästään intertekstuaalista toimintaa ei tapahdu kirjoittamisessa vaan myös luettaessa. Lukija voi havaita *Vernandalainen leipä* -nimisessä novellissa alluusioita ja tahattomia lainoja toisista teoksista. Novellia lukiessa tulee mieleen Bulgakovin *Saatana saapuu Moskovaan* ummehtunut piirakanmyyntikoju, painajaismaiset ahdistavat kuvat. Myöhemmin Wolandia turhaan jahtaava Iván, joka ei pysty todistamaan olevansa oikeassa ja näin ollen muistuttaa Valtonin hahmon Ramonin oikeudentuntoa. Novellissa elpyy kuitenkin gogolilais-kafkalainen maailma. Absurdi maailma ja säälittävän absurdi Basmacskin, tai absurdi maailma ja traagisen absurdi Gregor Samsa, joka elää vieraantuneessa maailmassa ja kuolee epätoivosena yksinäisyydessään. Ramon ei kuole, mutta surrealistisessa, unenomaisessa kaupungissa vallitsee ahdistuneisuus, turvattomuus ja voimattomuus. Kaikki kohtelevat häntä häikäilemättömästi, veturin kuljettaja opastaa hänet harhaan, junanlähettäjä ei ole huomaavinaanakaan häntä, ja valta pitää silmällä hänen jokaista askeltaan. Tämä teksti on täydellinen satiiri pula-ajasta, ja se muistuttaa 30-luvun bulgakovilaista Moskovaa: ostat sitä, mitä kaupassa sattuu olemaan, koska voi olla, että sitä ei enää huomenna ole saatavilla. Saman voi sanoa toisinkin: jos Saharassa olisi vallalla kommunismi, siellä pian ilmenisi hiekkapula. Kaikkea hallitsee järjettömyys ja sekamelska, esim. torilla huudetaan ”tuoreita banaaneja, täältä suolattu jääkarhu, aasimaitovoita, voimaitoaaseja, maitoaasivoita, aasivoimaitoa”, mikä kuvaa absurdia vilskettä, ja toisaalta lopussa oleva kielileikki ilmentää kommunikaation mahdottomuutta. Novellin päähenkilö Ramon ostaa tumman leivän ja

panee sen laukkuunsa. Kun hän sitten haluaa alkaa syödä sitä, hän on kuulevinaan pommin tikitystä ja löytää laukustaan tuntemattoman tummanruskean esineen. Jos leipä on muuttunut pommiksi, on Ramonin saatava tilalle uusi limppu tai rahat takaisin.

Painajaismaisella rautatieasemalla tapahtuneen välikohtauksen ja epäonnistuneen vaihtokaupan jälkeen Ramon joutuu kaupungintaloon, Tieteen Tieteellisen Tutkimisen Instituuttiin, yhteen sosialismin turhista virastoista, jossa hän joutuu hyvin nöyryyttävään tilanteeseen. Selviää, että pommi onkin karamelli. Eräs tuntemattomilla arvomerkeillä varustettu tärkeä henkilö tutkii asian ja syöttää Ramonille limpun sijasta tuon kirpeän karamellin. Ramon haluaa edelleen saada limppunsa ja pitää kiinni oikeuksistaan. Hän kapinoi ja joutuu näin vastakkain vallan kanssa. Tilanne on erittäin groteski.

Vaikka novellin teemana eivät ole virkamiehet, sen huippukohta on Ramonin yhteenotto viraston johdon ja vallan kanssa. Ei ole pelkkää sattumaa, että Keski- ja Itä-Euroopan kirjallisuudessa esiintyy usein virkamiehiä. Kafkan *Oikeusjutun* ja Kosztolányin *Kulcs* (Avain) -nimisessä novellissa sekä varsinkin venäläisessä kirjallisuudessa on paljon virkamieskertomuksia. Kaikki Gogolin ja Tšehovin hahmot ovat tahdottomia ihmisiä. Venäjän imperiumi, myöhemmin neuvostovalta, joka perustui henkilökohtaisiin riippuvuussuhteisiin yhdessä itsenäisen persoonallisuuden kehittymistä estävän ja sortavan byrokraattisen hallintojärjestelmän kanssa, tarjosi hedelmällisen maaperän suojatonta persoonallisuutta vääristäville vaikutuksille ja sellaisille kirjoituksille, jotka osoittivat miten sairasta nöyryys ja nuoleskelu on. Kauhumaailmassa elävä pieni ihminen on Gogolin ja Kafkan teoksissa tuhoontuomittu. Valtonin Ramon puolestaan nousee junaan hämillään ja ymmällään ja jättää taakseen oudon Vernadan kaupungin.

Miksi groteski ja absurdismi tulevat vielä kauan olemaan ajankohtaisia? Siksi, koska niin monenlaiset intressit, luulot, uskonnot, asenteet, siveellisyys, siveettömyys, elämäntavat ja arvojärjestykset kasaantuvat yhteen ja muuttavat maailman hulluksi, kaoottiseksi ja vaaralliseksi. Ympäristötuhojen estäminen ja rauhallinen yhteiselo toisten kanssa on tullut lähes mahdottomaksi. Eläminen harmonisessa maailmanjärjestyksessä on vain

turha toive. Taide voi kuvata tätä absurdia maailmaa sekä absurdeja yhteiskunnallisia ja poliittisia järjestelmiä vain absurdilla tavalla, groteskisti, surrealistisesti ja irrationaalisesti. Jotta realistisesta tulisi irreaalinen, täytyy irrealistisesta tehdä reaallinen.

*Emmekä me enää edes
hämmästy...
(Inesco)*

*Miksi historia etenee tällä
tavoin? Siksi, että ihmiskunta
erottuisi selkeästi menneisyy-
destään.
(Marx)*

Suomennos Mari Nikkinen

